

СУЧАСНІ ПИТАННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ І СТУДЕНТІВ ВНЗ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

УДК 342.7:613

М. І. МАРЧУК,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0217-478X>;*

ТОМАШ СТЕГНІЙ,

Школа поліції в Катовіцах

ЗДОРОВ'Я ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ЦІННІСТЬ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ¹

Постановка проблеми. Життя людини та її здоров'я завжди було ціннісним мірилом для істот нашого виду. Підтвердженням цього слугує той факт, що тяжкість будь-яких катаклізмів, воєн, терактів завжди визначається кількістю людських жертв чи нанесеними їм травмами, та, навпаки, якщо описуються позитивні зрушення у суспільстві, то вказується на приріст населення та конкретні заходи збереження життя та здоров'я осіб окремих (як правило, найменш захищених чи вразливих) категорій.

Зважаючи на важливість і, що головне, самостійну цінність здоров'я людини дана юридична категорія потребує не тільки визнання, але й правового закріплення на конституційному рівні у національних правових системах та, відповідно, універсальних й регіональних міжнародних актах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою даного дослідження є наукові праці таких вчених, як С. Булеца, Ф. Веніславський, Н. Камінська, Л. Красавчикова, М. Малейна, В. Москаленко, О. Пунда, З. Ромовська, Р. Салтман, І. Сенюта, Р. Стефанчук, Дж. Фигейрас, К. Флейшиц, З. Черненко та ін. Зокрема, зміст конституційного права на охорону здоров'я досліджував Ю. Швець, Р. Стефанчук, В. Бігун. Гарантії реалізації права на охорону здоров'я в Україні та країнах Європейського Союзу присвячені роботи Ю. Назарка та З. Черненка. Місце права на життя і здоров'я в системі конституційних цінностей України стало предметом наукового зацікавлення М. Салея, Г. Ройзмана, Ф. Веніславського та ін.

Проте зазначені авторів описують окремі аспекти права на життя та, відповідно, здоров'я, забуваючи, що життя та здоров'я самі по собі є конституційною цінністю, про що прямо зазначається у Конституції України.

Метою дослідження є пропагування здоров'я як конституційної цінності сучасної держави, визначення особливостей конституційно-правового врегулювання здоров'я особи в Україні та зарубіжних державах.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на цінність здоров'я кожної людини, підтримання здоров'я усього народу (нації) визнається пріоритетним завданням практично будь-якої сучасної держави. Невипадково під час одного з виступів у 2002 р. Верховний комісар ООН з прав людини, М. Робінсон зазначала: «Право на здоров'я не означає право бути здоровим; також це не означає, що уряди незможних країн мають створювати коштовні служби охорони здоров'я, для яких них нема ресурсів. Але воно вимагає від урядів та державних органів розробити політику та скласти плани дій, які призведуть

¹ Переклад тез польською див. на с. 246–250 (прим. ред.).

донаявності доступної медико-санітарної допомоги для всіх в найкоротший за можливістю час. Забезпечення цього є завданням, що стоїть перед Спільнотою в галузі прав людини так і перед спеціалістами з охорони громадського здоров'я» [1, с. 9].

Практика іноземних держав в питанні конституційного закріплення права на охорону здоров'я суттєво різняться. Умовно можливо поділити держави на такі, конституційні акти яких містять в своєму складі право на охорону здоров'я та ті, що такого права не містять. Проте було б неправильно вважати, що рівень захисту та реалізації конкретного конституційного права безпосередньо залежить від способу та об'єму його закріплення в конституційних актах, адже надзвичайно важливим є саме спосіб, форми та методи розкриття та реалізації конституційної норми в національному законодавстві конкретної країни, правозастосовна практика та гарантії на чесний та неупереджений судовий захист у випадку порушень.

Чинна Конституція України використовує термін «здоров'я» аж 20 разів, що явно свідчить про надзвичайно велике значення, яке вона надає здоров'ю людини та захисту права на охорону здоров'я в усіх його складних аспектах. Стаття 3 Конституції України прямо вказує, що життя і здоров'я людини визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Більш докладніше цінність життя та здоров'я розкривається через систему їх охорони та захисту. Зокрема, право на охорону здоров'я розкривається через зміст статті 49 Конституції України, відповідно до якої «Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя» [2].

Питання полягає в тому, чи є норми Конституції України про охорону здоров'я достатніми та юридично бездоганними? Для відповіді на це питання слід провести порівняльний аналіз конституційних норм про охорону здоров'я України та інших країн. Такий аналіз, зокрема, дасть нам відповідь на питання про те, чи існує потреба при редакції окремих статей Конституції України змінювати базову норму, яка встановлює право на охорону здоров'я в Україні.

Більшість сучасних конституцій містить загальне положення про те, що «кожен має право на охорону здоров'я» (ст. 68 Конституції Республіки Польща, ст. 64 Конституції Португалії, ст. 33 Конституції Румунії, ст. 40 Конституції Словаччини, ст. 58 Конституції Хорватії, ст. 17 Конституції Франції, ст. 31 Конституції Чеської Республіки (Хартії основних прав та свобод), ст. 32 Конституції Італії, ст. 43 Конституції Іспанії, ст. 23 Конституції Бельгії, ст. 51 Конституції Словенії, ст. 28 Конституції Естонії) [3].

Крім того Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 р. містить ряд положень в галузі охорони здоров'я, до яких крім звичайних норм про недискримінацію можливо віднести наступні:

Стаття 39: «Ніхто не може бути підданим науковому, в тому числі медичному, експерименту інакше як за його вільною згодою».

Стаття 68: «...Органи державної влади повинні гарантувати всім особам незалежно від їх матеріального стану, рівний доступ до медичних послуг, що фінансуються суспільними фондами. Умови та способи надання таких послуг мають визначатись законодавством.

Органи державної влади мають забезпечувати особливий догляд за дітьми, вагітними, інвалідами та старими.

Органи державної влади зобов'язані боротись з небезпечними епідеміями та захищати населення від негативного впливу від забруднення навколишнього природного середовища на стан здоров'я населення.

Органи державної влади мають заохочувати розвиток фізкультури, особливо серед дітей та молоді» [4].

Конституція Республіки Беларусь в Розділі «Особистість, суспільство, держава» містить окрему статтю, присвячену праву на охорону здоров'я, в ній викладене наступне: «Громадянам Республіки Беларусь гарантується право на охорону здоров'я, включаючи безкоштовне лікування в державних закладах охорони здоров'я. Держава створює умови для доступного для всіх громадян медичного обслуговування. Право громадян Республіки Беларусь на охорону здоров'я забезпечується також розвитком фізичної культури та спорту, заходами по оздоровленню навколишнього середовища, можливістю користуватись оздоровчими закладами, удосконаленнями охорони праці» [5].

Повноваження стосовно встановлення та забезпечення права на охорону здоров'я в Сполучених Штатах, надані окремим Штатам та їх конституційним законам згідно з § 10 1-ої поправки до Конституції США, який визначає, що всі повноваження, не надані Конституцією США та користування якими не заборонено штатам залишаються за штатами або народом [6]. Враховуючи той факт, що Конституція США серед повноважень Федерального центру не згадує про сферу охорони здоров'я логічна норма вказує на те, що охорона здоров'я знаходиться у сфері виключних повноважень штатів.

Конституція Японії 1947 р. не встановлює окремого конституційного права на охорону здоров'я, а одразу визначила обов'язки Держави в сфері охорони здоров'я. В Розділі, де йде мова про права та обов'язки народу містить статтю 25, згідно з якою: «В усіх сферах життя Держава повинна вживати зусиль для підвищення та подальшого розвитку громадського благополуччя, соціального забезпечення, а також народного здоров'я» [7].

Автори Конституції Італійської республіки недвозначно віднесли право на охорону здоров'я до невід'ємних природних прав людини незалежно від її громадянства чи підданства. Стаття 32 Конституції Італії зазначає, що «Республіка охороняє здоров'я, як основне право особи та основний громадський інтерес та гарантує безкоштовне лікування для малозабезпечених». В частині другій цієї статті йде мова про медичні дослідження та різноманітні медичні процедури та права учасників таких досліджень та пацієнтів стосовно таких процедур: «жоден не може бути підданим певним медичним заходам, інакше як на підставі закону. При цьому закон в жодному разі не може порушувати кордони, які продиктовані повагою до особи» [8].

Грунтовно питання громадського здоров'я визначено в Конституції Іспанії, прийнятій 6 грудня 1978 р. та доповненій 27 серпня 1992 р., стаття 43 якої встановлює право на охорону здоров'я та отримання медичної допомоги без дискримінації і викладена в наступній редакції:

«(1) Визнається право на охорону здоров'я.

(2) Це зобов'язує органи державної влади організувати та забезпечувати систему охорони здоров'я та гігієни через встановлення запобіжних засобів та забезпечення надання необхідної медичної допомоги та турботи. Законодавством мають утверджуватися права та обов'язки в цих відносинах.

(3) Органи державної влади мають заохочувати медичну просвіту, фізкультуру та спорт. Також вони повинні забезпечити адекватну поведінку». Згідно зі ст. 148 цієї ж Конституції до виключної компетенції Держави віднесено прийняття законодавства та координацію зусиль в галузі охорони здоров'я, врегулювання фармацевтичної діяльності та охорони навколишнього природного середовища [9].

Враховуючи особливості національних правових систем слід відзначити, що в державах, в яких відсутня писана Конституція існують базові закони стосовно встановлення права на охорону здоров'я, так в Державі Ізраїль така норма міститься в Законі 1996 р. «Про права пацієнта», в Розділі 3 якого відзначається, що:

«(а) Кожна людина, яка потребує медичної допомоги має право отримати її відповідно до всіх законів, правил, і угод, в будь-який час в Ізраїльській системі охорони здоров'я.

(б) В критичному випадку людина має право отримати|прийняти, одержати медичну допомогу беззастережно» [10].

Право на охорону здоров'я також прямо не передбачено в конституціях наступних країн Європейського Союзу: Англія, Ірландія, Латвія, Мальта, Кіпр, Німеччина, Данія та Швеція.

Європейський Союз в пункті 1 статті 152 (колишня 129) Амстердамської угоди від 2 жовтня 1997 року свого часу підкреслив велике значення, яке він надає встановленню та захисту права на охорону здоров'я в ЄС зазначивши, що «Високий рівень захисту здоров'я населення має бути забезпечений шляхом визначення та імплементації політики та діяльності Співтовариства» [11].

Загалом же стратегія Європейського Союзу щодо охорони здоров'я передбачає такі напрями:

- удосконалення системи інформації щодо здоров'я на всіх соціальних рівнях;
- розроблення механізму швидкого реагування в разі виникнення загрози для здоров'я;
- зосередження на детермінантах здоров'я, зокрема на шкідливих чинниках, пов'язаних зі способом життя [12].

Підвівши ризик, доходимо висновку, що в більшості сучасних держав право на охорону здоров'я закріплюється на рівні конституцій. Викладення такої конституційної норми різниться, на фоні чого положення української Конституції може бути визнане вдалим та повним за деякими виключеннями. Так потребує дієвого наповнення механізм реалізації конституційної норми та встановлення дієвих гарантій щодо її реалізації. Україна має здолати довгий шлях реформування сфери охорони здоров'я, серед пунктів якого прийняття нового базового закону про охорону здоров'я, законодавства про приватну медицину та права пацієнтів, цивільно-правові особливості врегулювання договірних відносин між пацієнтами, медичними закладами та медичним персоналом, трансплантацію органів, становлення страхової медицини тощо.

Список бібліографічних посилань

1. 25 вопросов и ответов о здоровье и правах человека / ВОЗ. Франция, 2002 г. 36 с. (Серия «Здоровье и права человека»; Вып. № 1).
2. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Черненко З. С. Порівняльний аналіз закріплення права на охорону здоров'я в Конституціях Європейського Союзу. *Європейські перспективи*. 2014. № 10. С. 161–166.
4. Constitution of the Polish Republic. Text dated April 2, 1997. URL: <http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/pl00000.html> (дата звернення: 01.02.2019).
5. The Constitution of the Republic of Belarus. Text dated March 15, 1994. URL: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/by/by016en.pdf> (дата звернення: 01.02.2019).
6. The Bill of Rights (Amendments 1-10). URL: <https://nccs.net/blogs/americas-founding-documents/bill-of-rights-amendments-1-10> (дата звернення: 01.02.2019).
7. The Japan Constitution. Text dated November 3, 1946. URL: https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html (дата звернення: 01.02.2019).
8. The Constitution of the Italian Republic. Text dated 27 December, 1947. URL: https://www.quirinale.it/allegati_statici/en/costituzione_inglese.pdf (дата звернення: 01.02.2019).
9. The Spanish Constitution. Approval by national referendum: December 6, 1978. Entry into force: 29 December 1978. Consolidated up to the amendment of August 27, 1992. URL: <http://www.congreso.es/funciones/constitucion/indice.htm> (дата звернення: 01.02.2019).
10. Patient's Rights Act, 1996. URL: <http://www.waml.ws/pages/legisdet.asp?Id=&country=Israel> (дата звернення: 01.02.2019).
11. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, signed at Amsterdam, 2 October 1997. *Official journal of the European Communities*. No. C 340, November 10 1997. pp. 1–308.
12. Назарко Ю. В. Гарантії реалізації права на охорону здоров'я в Україні та країнах Європейського Союзу. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (15). С. 405–418.

Надійшла до редколегії 08.03.2019